

Ce a lăsat Dimitrie Gusti sociologiei postbelice?

Cătălin Zamfir

Universitatea București

Autorul evaluează influența personalității științifice a lui Dimitrie Gusti asupra sociologiei și societății românești, identificând patru mari direcții. În primul rând, argumentează autorul, D. Gusti a creat sociologia ca știință în România, cu un prestigiu internațional și cu o largă acoperire și implicare națională. În al doilea rând, D. Gusti a conceput sociologia ca o știință a națiunii, având misiunea de a contribui la cunoașterea de sine a societății românești și, astfel, la proiectul de modernizare socială. De aici a rezultat o orientare predominant descriptivă și empirică, dar bazată pe un cadru teoretic de vârf. Această orientare a facilitat dezvoltarea sociologiei românești și în perioada intens ideologizată a regimului comunist. În al treilea rând, D. Gusti a angajat sociologia românească în reforma socială, ceea ce a continuat să aibă o influență și după 1945. A patra direcție de influență se referă la crearea unei școli sociologice puternice, care a supraviețuit instaurării comunismului, fiind construită după modelul antebelic.

Personalitățile științifice influențează evoluția ulterioară științifică și social-culturală în moduri diferite: unii doar prin lucrările scrise, acestea fiind tot ce mai rămâne în memoria colectivă după moartea lor; alții mai mult prin activitatea lor creatoare de instituții și cultură. Sau, în fine, printr-o combinație a celor două. Cred că această din urmă situație este cazul lui Dimitrie Gusti. Acesta a avut o contribuție la relansarea sociologiei după război atât prin lucrările sale, cât și, în special, prin efectele târzii ale instituțiilor, culturii și mișcării sociologice create.

Moștenirea lui Dimitrie Gusti aș sintetiza-o în patru direcții.

Prima moștenire: lansarea sociologiei în România și conferirea unui prestigiu științific, cultural și social remarcabil,

poate unic în lume. Nu e întâmplător că Dimitrie Gusti a fost ales președinte al Academiei Române. Pe plan internațional, Școala sociologică de la București, întemeiată de Dimitrie Gusti, a fost pe atunci una dintre sociologiile naționale cele mai articulate pe plan mondial, clasată printre primele cinci țări în Europa și recunoscută ca atare. Nu este întâmplător deci faptul că a primit responsabilitatea de a organiza Congresul mondial de sociologie în 1939. Pe plan intern, Școala de la București a devenit o mișcare națională. Sociologia a ieșit din perimetrul izolat academic și a cuprins largi segmente, nu numai ale intelectualității românești. Tărâșimea a fost în mod special receptivă la acțiunea sociologică de ridicare a satului.

A doua moștenire: Gusti a lansat o direcție de dezvoltare a sociologiei care s-a dovedit a fi larg acceptată în prezent; dincolo de cadrul teoretic și metodologic general-universal al sociologiei, aceasta este o știință națională. Gusti definea sociologia ca „știință a națiunii”. Vocația sociologiei, pe lângă obiectivul de a crea o înțelegere a societății în general, este în primul rând pentru o știință a colectivității în care ea se dezvoltă. Misiunea sociologiei este să descrie sistematic societatea, starea ei, susținând astfel programele de dezvoltare socială națională. Funcția descriptivă a sociologiei este mult mai dificilă decât cea a altor discipline care au ca obiect sisteme individuale, și nu clase universale, ca, de exemplu, geografia. Societatea este o realitate mult mai complexă și aflată într-o schimbare rapidă. Trăind în contexte sociale concrete, colectivitățile sunt vital interesate de descrierea în detaliu a stării lor și de identificarea direcțiilor de schimbare. Sociologia promovată de Școala sociologică gustiană, deși cu o componentă teoretică de vârf, s-a centrat pe cercetarea empirică a realității românești. O asemenea orientare empirică nu reprezintă o eroare metodologică, desemnată cu titlul infamant de „empirism”, ci răspunsul la o nevoie vitală a societății românești: să se cunoască pe sine. Această orientare s-a cristalizat în obiectivul cercetării monografice: obiectul sociologiei îl reprezintă analiza „unităților sociale”, care trebuie să devină actorii schimbării sociale. Gusti a visat la realizarea unei hărți sociale a României prin producerea de monografii pentru toate satele românești. Este incorect să discutăm, de pe pozițiile istoriei postbelice, posibilitatea de realizare și justificarea unui asemenea proiect de amploare. În termeni generali, opțiunea era complet justificată în contextul societății românești din prima jumătate a secolului XX. Pentru a

se angaja pe drumul unei modernizări rapide, Gusti sugera că o societate predominant agricolă nu va trebui să se realizeze pe calea dură a capitalismului rural și pauperizării țărănimii, care nu putea fi absorbită de industrializare și urbanizare, ci prin „ridicarea satului”, prin modernizarea treptată a acestuia, atât prin asimilarea tehnicilor moderne de agricultură, cât și prin modernizarea vieții sociale și culturale, în paralel cu dezvoltarea industriei și a orașului. Programul comunist a eliminat brutal acest program al dezvoltării din resurse proprii a satului românesc, înlocuindu-l cu un program forțat de cooperativizare a agriculturii, prin mijloace politice, complementar cu industrializarea și urbanizarea care urmau să absoarbă rapid surplusul țărănimii. Era firesc că, în acest context, programul cercetărilor monografice a devenit lipsit de sens. Din acesta a rămas însă un lucru extrem de important: dincolo de faptul că ideea de monografie a intrat în umbră, a rămas ideea fundamentală că misiunea centrală a sociologiei este cercetarea empirică a societății din care face parte. Misiunea sociologiei românești este să devină o mișcare națională spre înțelegerea realității societății noastre.

Orientarea sociologiei spre cercetarea empirică a realității a avut o dublă influență masivă asupra reconstruirii sociologiei românești în perioada comunistă. În primul rând, această orientare empirică a oferit sociologiei în renaștere șansa de a evita în mare măsură strangularea ei de către cadrele ideologiei marxist-leniniste. De la începutul relansării sale, în anii '60-'70, sociologia românească s-a centrat pe cercetarea proceselor reale de industrializare și urbanizare, de integrare a țărănimii trecute forțat dintr-o agricultură colectivizată în industrie și în mediul urban, și pe cercetarea diferitelor procese sociale disruptive, ca, de exemplu, delincvența.

Sociologia românească în acea perioadă s-a diferențiat ca tematică de sociologia din cele mai multe țări comuniste. Acestea erau înrobite de tematica derivată din programul comunist: omogenizarea societății, promovarea conștiinței socialiste, cooperativizarea agriculturii, formarea modului de viață socialist, promovarea conștiinței ateiste. Această tematică, promovată la început de unii ideologi, a fost rapid înlocuită de cea preluată din tradiția antebelică. În al doilea rând, obsesia teoretică ce a dominat sociologia din țările comuniste – limpezirea rolului sociologiei în ansamblul teoretico-ideologic marxist-leninist, relația sa cu filosofia marxistă, cu socialismul științific, conceptele fundamentale ale acestora – a fost înlocuită cu orientarea empirică a cercetării. Centrarea pe explorarea realității românești a permis ca noua sociologie să evite obsesia angajării în abordarea teoretico-ideologică a tematicii unui program comunist abstract.

Profitând de opțiunea ideologică a comunismului românesc – distanțarea de internaționalismul dominat de sovietici și orientarea națională –, sociologia românească a obținut un statut privilegiat. I s-a permis dezvoltarea unei atitudini pozitive față de tradiția sociologiei românești antebelice, iar lucrările lui Gusti au fost publicate. „Valorificarea” (cuvântul de ordine în acea perioadă) a contribuției Școlii de la București a devenit o orientare acceptată și chiar stimulată. Dar „valorificarea” sociologiei românești a devenit un vehicul spre sociologia universală și îndepărtarea și mai accentuată de marxism-leninism. Astfel, a devenit validă o nouă întrebare: dacă sociologia românească antebelică este valoroasă, de ce nu ar fi și sociologia occidentală, atât antebelică, ce a reprezentat o sursă esențială a sociologiei românești, dar și postbelică? Aș putea estima că prin deschiderea spre sociologia

universală, România s-a plasat printre țările comuniste de vârf: inițial la nivelul Poloniei, pentru ca apoi să se mențină, dar pierzând teren în favoarea Ungariei, în urma marginalizării sociologiei după 1977. Deși în condiții foarte grele, sociologia românească s-a menținut probabil pe locul al treilea în sistemul comunist, mai ales ca tematică și deschidere spre sociologia occidentală.

Școala lui Gusti nu a fost un simplu cerc academic, ci o mișcare interacademică. Datorită prestigiului obținut de aceasta, modul sociologic de gândire și cercetare s-a difuzat și în alte discipline sociale. Efortul de a crea o sinteză multidisciplinară în cercetarea socială a generat un entuziasm greu de conceput astăzi. Dar acest program a fost poate singurul care a rămas doar la nivel de deziderat, nefiind transformat într-un program practic, cu durabilitate. Nu numai în România, dar și în întreaga lume, sociologia s-a dezvoltat separat de alte discipline sociale, cu influențe și împrumuturi reciproce. A fost, probabil, o logică globală a evoluției științei.

În al treilea rând, Gusti a formulat o vocație a sociologiei noastre: angajarea ei în *reforma societății românești*. Elementul-cheie al programului său nu a fost funcția descriptivă și explicativă, ci aceea de angajare în schimbarea socială. Ne putem întreba: nu cumva angajarea Școlii de la București în reformă contravine programului comunist de schimbare, influența sa fiind blocată? Răspunsul corect cred că este doar parțial. Programul comunist a fost centrat pe o abordare globală de introducere a unui model de organizare „de sus în jos”, promovat cu mijloace politice. Programul sociologiei românești, preluat de la Școala de la București, se caracteriza printr-o abordare „de jos în sus”, cu mijloace culturale de convingere și difuzare a modelelor modernității (dezvoltate în Occident), de promovare a

raționalității și a centrării pe nevoile omului. Programul de reformă, aflat într-o cristalizare rapidă, a profitat de criza programului comunist și de perioada de deschidere și liberalizare a anilor '60. Sociologia a fost tolerată și, într-o anumită perioadă, chiar promovată. Evoluția spre forma unei dictaturi birocratico-personale, instaurată de la începutul anilor '70, nu mai avea nevoie de modernizare, de raționalizare și, deci, nici de sociologie. Eliminarea sociologiei în 1977 a fost actul ultim al sfârșitului procesului de liberalizare.

În fine, în al patrulea rând, Gusti a contribuit la relansarea sociologiei prin crearea unei puternice școli sociologice. Gusti a murit în 1955 se pare cu un sentiment de dezamăgire față de cursul istoriei și de pesimism față de soarta sociologiei românești. Au supraviețuit însă cei mai mulți membri ai Școlii sale. Unii,

condamnați la ani grei de închisoare, au putut să-și reia activitatea după eliberare. Alții au supraviețuit în diferite instituții, continuându-și activitatea profesională fără să declare că sunt sociologi, dar practicând sociologia sub alte titluri, acceptate ideologic. Aș putea spune că Școala de la București a supraviețuit subteran, ducându-și activitatea într-un mod mai degrabă ilegal. Exponenții săi au format echipe de studiu și au lansat programe de cercetare empirică, după modelul tradiției antebellice, punând bazele unei noi școli. Astfel au deschis interesul tinerilor pentru sociologia românească și cea occidentală, deși aceștia nu erau sociologi.

Cred că sociologia românească actuală îi datorează lui Dimitrie Gusti mult mai mult decât suntem tentați să credem la o reflecție superficială.

Abstract

The author evaluates the influence of the Dimitrie Gusti's scientific personality on the Romanian sociology and society, in four main aspects. One direction refers to the constitution of sociology as a science in Romania, with international prestige and abroad national involvement. The second direction refers to the creation of sociology as a science of the nation, with the mission of creating self-knowledge in the Romanian society and to further social modernization. This led to a dominantly descriptive and empirical orientation of sociology, based though on a high-level theoretical conception. This orientation contributed to the development of the Romanian sociology in the heavily ideological communist period. The third direction of influence refers to the involvement of sociology in the social reform, which persisted after 1945. The fourth direction refers to the creation of a strong sociological school, which managed to survive the instauration of the communist regime, this school being modeled on the antebellum achievements.

Primit la redacție : aprilie 2005